

Безодня пристрастей родини Гюго

Три покоління родини видатного французького письменника Віктора Гюго мали одну спільну рису: їхнім життям завжди керували бурхливі пристрасті. Нестримне кохання ставало визначальним рушієм їхніх вчинків, часто змушуючи при цьому руйнувати загальноприйняті норми поведінки. Охоплені сильними почуттями члени родини Гюго мандрували світом, переслідували своїх обранців, забували про власних дітей і навіть потрапляли до психіатричних лікарень. І якщо у першому поколінні сім'ї цю рису розцінювали лише як невірноваженість характеру, то життєвий шлях доньки митця викликав справжні дискусії щодо її душевного стану та встановленого лікарями діагнозу.

Республіканець і роялістка

Жозеф Леопольд Гюго (1773–1828), батько письменника, не мав шляхетного походження: він був сином лісоторговця та гувернантки. Уже в 15 років юнак пішов добровольцем в армію — за прикладом братів, п'ятеро з них склали голови під час різних військових кампаній. Леопольд відзначався міцною статуєю, мав репутацію відважного вояки і користувався повагою серед солдатів. За свого досить м'якого характеру він був запальним, але відхідливим, різко переходив від пригніченого до піднесеного настрою. І ще одна риса, яка заважала його військовій кар'єрі, — своєрідна манія переслідування, недовіра до начальства, постійні підозри у змовах проти себе тощо.

Свою майбутню дружину 20-річний республіканець Гюго зустрів буремного 1793 р., під час придушення Вандейського повстання. Донька нантського рибалки Софі Требуше була на півтора роки старшою за нього і, крім того, роялісткою, проте це не стало на заваді їхнім почуттям. Рішуча дівчина відправилась за коханим до столиці і 1797 р. вийшла за нього заміж, а вже за рік подарувала йому первістка Абеля. Та у шлюбі виразно проявилася різниця темпераментів подружжя — похадлива чуттєва пристрасть чоловіка лякала Софі, будучи вагітною другою дитиною (Ежен народився 1800 р.), вона вже планувала жити окремо. Поступово цей союз перетворився на любовний трикутник — із появою генерала Віктора Лагорі. Військовий побратим Леопольда виявився другом дитинства Софі, який і почав нагадувати їй про давню дружбу під час постійної відсутності чоловіка.

Коли 26 лютого 1802 р. на світ з'явився третій син подружжя, його назвали Віктором на честь Лагорі, який заочно став його хрещеним батьком. Хлопчик народився передчасно

і був, за спогадами матері, не більшим за ніж, із непропорційно великою головою, і тому теслі зробили подвійне замовлення — відразу на колиску і на труну. Але немовля вижило. Саме тоді над Леопольдом нависла небезпека: після чергового конфлікту з начальством його звинуватили у підбурюванні до заколоту, ситуацію могло врятувати лише заступництво високопосадовця. Відчайдушна Софі вирішила звернутися до Лагорі, який служив у Парижі, і негайно вирушила до столиці, залишивши на руках чоловіка півтора-місячного Віктора з іншими двома малолітніми синами.

Місія не вдалася: Леопольда перевели на о. Ельбу, куди він переїхав із дітьми, а Софі лишилася жити у замку Сен-Жуст із Лагорі. Не в змозі подолати свою пристрасть, Гюго писав їй емоційні листи з проханням повернутися («Я ще надто молодий, щоб жити самотньо, занадто міцний здоров'ям, щоб мене не приваблювали жінки: я кохаю, скажу більше, я буду як і раніше обожнювати свою дружину, якщо моя дружина визнає, що мені необхідна її любов та її пестощі») і навіть погрожував вчинити самогубство. Софі повернулася влітку 1803 р. — лише для того, щоб забрати до себе дітей.

Так, подальший розвиток стосунків між подружжям Гюго нагадує радше сюжет авантюрного роману. Палкий Леопольд, йому було на той час усього 30 років, завів собі коханку — Катрін Тома, яка стала його супутницею на довгі роки. Військова кар'єра Леопольда при владі Наполеона стрімко пішла вгору, він обіймав високі посади то на Корсиці, то в Італії, то в Іспанії. А генерал Лагорі потрапив у немилість імператора, хоча не втратив прихильності Софі: мадам Гюго півтора роки переховувала його у своєму паризькому будинку, а коли його схопили, добивалася поліпшення умов ув'язнення і врешті восени 1812 р. провела коханого до місця страти.

Софі Требуше, мати письменника

Леопольд Гюго, батько письменника

Віктор Гюго, дитячі роки

Ежен Гюго, брат письменника

Періодично вона вдавалася до спроб примирення із чоловіком — узявши дітей, через охоплені війною землі сміливо приїжджала без попередження на місце його служби, вимагала грошей. Леопольд уже був, м'яко кажучи, не надто радий таким відвідинам. Дізнавшись про стосунки дружини зі зрадником Лагорі, він одного разу під час нападу люти вигнав Софі батогом надвір серед ночі, конфіскував її будинок у Парижі, вивіз звідти всі речі, позбавив батьківських прав і віддав дітей до закритого пансіону. «Прикро усвідомлювати, що батько грабує самого себе і свою родину заради жінки, — писала Софі синові. — Тепер ти розумієш, до чого здатні привести безпринципність і потурання власним пристрастям».

Нездоланне полум'я

Дитинство Віктора Гюго (1802–1885) важко назвати щасливим: він мимоволі став свідком воєн, політичних переворотів, а також краху шлюбу батьків. Найсильніше враження на нього справили поїздки до Італії та Іспанії, які він здійснив разом із матір'ю у віці 5 і 9 років, — наслідки війни, понівечені люди і розруха травмували його дитячу психіку. Хлопчик зростав похмурим, задумливим, часто ставав замкнутим і пхикав, за що мати одного разу відправила його на прогулянку у дівчачій сукні.

Усе змінилося, коли він із братом Еженом (найстарший, Абель, присвятив себе військовій службі) потрапили 1813 р. до закритого пансіону Кордьє і Декот. Віктор почав проявляти у стосунках із хлопцями агресію і деспотичні нахили. Інші учні, навіть старші, перебували у нього в беззаперечному підпорядкуванні, виконували його доручення, приносили їжу і за найменшу непокору були нещадно битими. При цьому юний Гюго добре навчався, брав участь в аматорських виставах і з 13 років уже писав вірші.

Під опіку матері брати повернулися 1818 р., за браком коштів освіту вони більше не продовжили, жили досить бідно. Віктор допомагав Софі по господарству і став знову соромливим і нерішучим, стриманим і ввічливим у спілкуванні. Вже за три роки мати померла від пневмонії, а батько нарешті одружився зі своєю давньою супутницею Катрін. Коли сини звернулися до нього за матеріальною допомогою, він поставив їм умову — визнати мачуху. Хлопці відмовилися і тому змушені були ледь зводити кінці з кінцями: Віктор, зокрема, пригадував, що інколи доводилося три дні харчуватися єдиною котлетою.

Його на два роки старший брат Ежен виділявся ще з дитинства капризним характером, за що отримав прізвисько «Біснуватий». Часом у нього виникало роздратування або навіть злоба проти більш успішного Віктора, він впадав у чорну меланхолію, яка посилювалась після смерті матері. Юнак кидав тарілки з їжею, днями не виходив із дому, але понад усе страждав від того, що вони з братом закохалися в одну дівчину.

Адель Фуше (1803–1868) була донькою друга родини і вже змалечку гралася з хлопчиками Гюго. Дитячі ігри переросли у справжні почуття. Як пригадував письменник, «сердечна прихильність перетворилася на нездоланне полум'я». Чуттєвість Віктора прокинулася досить рано, і вже у 17 років він освідчився Аделі. Проте на заваді стояли суворі батьки, тому закохані змушені були таємно листуватися. «У вихорі почуттів я вирізняю тільки одне: непереборну пристрасть», — писав молодий поет дівчині. Він шалено ревнував її до всіх: племінника, дядька, вчителів — переслідував її на вулиці та жорстко критикував навіть за підняту пелену сукні під час переходження калюжі. Це доходило до абсурду і нав'язливих ідей: коли Адель їхала з родиною на відпочинок, Віктор проходив слідом за нею 50 миль пішки, щоб бути поряд у разі виникнення пожежі; забороняв дівчині малювати, бо вважав фарби небезпечними для її здоров'я тощо.

На завоювання коханої Гюго витратив цілих три роки. До речі, Адель була досить приземленою особистістю, вихованою в суворості, холодною і цілком позбавленою поетичності, проте саме вона надихала нареченого на створення справжніх шедеврів. Поставивши собі за мету одружитися з Адель, молодий письменник зробив усе від нього залежне — добився щорічної грошової допомоги літераторам від короля, відбув говіння й одержав свідоцтво про хрещення, діставав батькові Фуше закордонні книги і суворо беріг власну цноту для своєї обраниці — і зрештою батьки дали свою згоду. Весілля відбулося 12 жовтня 1822 р. Але день тріумфу Віктора став крахом для його брата.

Ежен божеволів від ревності, демонстрував при цьому неконтрольовану лють, крав гроші, тікав із Парижа у непристойному одязі, проявляв ознаки пантофобії. У день, коли його кохана вийшла заміж за Віктора, збудженого брата довелось зачинити у кімнаті: там він палив свічки і рубав шаблею меблі. Через місяць батько забрав його до себе в Блуа, де Ежен запідозрив мачуху в спробі отруєння і кинувся на неї з ножом. Згодом його помістили

Дружина письменника Адель,
1839 р.

Віктор Гюго в молоді роки,
1851 р.

Жульєтта Друе, коханка
і супутниця митця, 1827 р.

Леоні д'Оне (Біар),
друга коханка Гюго

до клініки доктора Ескоріаля, а потім перевели в Сен-Моріс до лікаря Руайє-Коллара. Фахівці поставили йому невиліковний діагноз «набутий ідіотизм». Нині більшість дослідників сходяться на думці, що Ежен насправді страждав на шизофренію.

Стосовно брата, якого він не міг часто навідувати, у Віктора сформувався комплекс провини. Ежен зрідка приходив до тям, писав батькові листи, у яких обмірковував політичні події, але згодом повністю втратив ясність думки; у нього почалося нетримання, набряки, почастишали кататонічні напади. Помер він 1837 р., за офіційною версією, від хронічного ентериту.

Ego Hugo

Віктор писав, що у нього не одне, а цілих чотири «Я»: Олімпіо — ліра, Герман — коханець, Малья — сміх і Гьєро — боєць. Митець прагнув здобути визнання у всіх галузях, але насамперед будував собі репутацію зразкового сім'янина. Зрештою він примирився з батьком і навіть на його честь назвав свого первістка Леопольда (1823), який, на жаль, помер за три місяці. Уже незабаром у подружжя народилися Леопольдина (1824), Шарль (1826), Франсуа-Віктор (1828) та Адель-молодша (1830). Почавши з поетичного оспівування сімейних радощів, письменник досить швидко здобув літературне визнання і закріпив його драматичними творами й історичними романами. Амбітний та енергійний Гюго почав будувати політичну кар'єру.

Тим часом виснажена п'ятьма важкими пологами і вихованням дітей його дружина була позбавлена товариства. Прояви неситимої пристрасті чоловіка лякали флегматичну і соромливу Адель, яка прагнула знайти собі друга. Ним став приятель Віктора — літературний критик і біограф Шарль Огюстен де Сент-Бев. Спочатку він навідував мадам Гюго з дітьми вдома, згодом почав супроводжувати її до церкви, катати в екіпажі, а далі став призначати побачення в готелі. Вони вели таємне листування через третіх осіб і навіть вдавалися до перевдягання. Але наявність повноцінних статевоїх стосунків між ними біографи ставлять під сумнів. Річ у тім, що в Сент-Бева була вроджена гіпоспадія, яка спричинює викривлення статевого члена й обмежує сексуальну функцію.

Віктор Гюго якось сказав, що обманутий чоловік має вбити або накласти на себе руки. Однак насправді він довго не помічав захоплення Аделі та продовжував

товаришувати із Сент-Бевом. Натомість вона зауважила, що буде відтепер лише «економкою, яка має ідеально вести господарство, і гувернанткою наших дітей» й остаточно зачинила двері спальні для чоловіка. «Гідний» син свого батька, пристрасний Віктор несвідомо повторив його сценарій — не змігши повернути дружину, знайшов собі коханку, хоча при цьому все ж зберіг родину.

Гюго зустрів молодшу на 4 роки Жульєтту Друе на репетиціях п'єси «Лукреція Борджіа» — дівчина виконувала маленьку роль княгині Негроні. Посередня актриса, вона мала доньку від скульптора Джеймса Прадье (якому в юності позувала для оголених статуй) і вважалася найгарнішою куртизанкою Парижа. Жульєтта звикла жити в розкішних апартаментах і виходити у світ у коштовних сукнях — дарма що для цього інколи доводилося мати стосунки з кількома чоловіками одразу. 30-річному письменнику, який не знав жодної жінки, окрім дружини, вона відкрила незвідані глибини чуттєвості та покинула ради нього всіх своїх багатих покровителів. Маючи немаленьку родину, Віктор все ж сплатив її борги, але влітку 1834 р. переселив коханку у дві кімнатки в бідному районі.

Наступні 50 років свого життя Жульєтта присвятила виключно Гюго. Вона відмовилась від кар'єри актриси і світського товариства — цілими днями сиділа вдома і переписувала рукописи творів коханого, звітуючи про кожну копійку, одержану за свою працю. І лише місяць-півтора щороку (коли дружина з дітьми відпочивали у передмісті Парижа) колишня куртизанка подорожувала з ним Європою.

«Як ти не розумієш? — писав їй Віктор. — Усе, що я роблю, навіть коли завдаю тобі болю — це кохання? Може, воно шалене, безглузде, примхливе, злобливе, ревниве, нервове, але це кохання».

Після розриву із Сент-Бевом дружина письменника Адель стала справжньою самотницею, присвятивши себе вихованню дітей. Старшій, Леопольдині, улюблениці батька, уже виповнилося 19 років. У лютому 1843 р. вона вийшла заміж за Шарля Вакері. Але 4 вересня того ж року сталася трагедія: перебуваючи на третьому місяці вагітності, вона каталася із чоловіком на човні Сеною і потонула разом із ним. Віктор Гюго саме тоді подорожував із Жульєттою і про трагедію дізнався випадково з газети. Убитий горем, він сприйняв смерть доньки як кару за стосунки з коханкою і відтоді заборонив Жульєтті наблизитися до себе — вона мала право бачити його лише тричі

Леопольдина, старша донька письменника

Адель, молодша донька митця, 1858 р.

Гюго разом з онуками — Жанною і Жоржем

Віктор Гюго у зрілому віці, 1883 р.

на рік на свята. Попри це, пристрасна натура Гюго не знала спокою, і того ж року він завів собі нову коханку. Відважна мандрівниця Леоні д'Оне була на 18 років молодшою за нього і до того ж дружиною художника Франсуа-Огюста Біара і матір'ю двох дітей. Тому їхні стосунки досить скоро призвели до скандалу: за намовою обманутого чоловіка, коханців на знятій квартирі викрила поліція «під час осудливої розмови у зім'ятому одязі», історія потрапила до преси. Віктор на той час уже був пером Франції, віконтом, а отже, недоторканим. А Леоні довелося відбути дво-місячне ув'язнення у тюрмі Сен-Лазар і після цього жити у монастирі. Закінчилося все втручанням короля, відкликаним позовом і розлученням подружжя Біар. Після виходу з монастиря Леоні стала частою гостею в помешканні Гюго і подружилася з Аделлю, яка нібито у такий спосіб намагалася помститися Жульетті.

Згодом Віктор почав жити на три будинки. А за кілька років він отримав за свої публікації 43 тис. франків, але не поспішав розпещувати рідних — і дружині, і дітям виділяв чітко визначені суми, Жульетті після примирення теж належала скромна плата за переписування рукописів, натомість більше за всіх їх разом узятих одержувала саме Леоні. Дружина і дві його коханки жили поряд, і завжди існувала небезпека, що котрась побачить Віктора у компанії з іншою. Причому Леоні вимагала кинути Жульетту і після відмови надіслала останній їхнє інтимне листування. Крім того, Гюго вів таємний щоденник, до якого записував зустрічі з іншими жінками. «Любити і відчувати потребу в коханні та дружбі — ось основа мого життя», — зазначав гіперсексуальний митець.

Жінка з ідеального світу

Перипетії родинних стосунків Віктора Гюго не могли не позначитися на його дітях, зокрема на найменшій, Аделі. Вразлива дівчинка зростала мовчазною і замкнутою, під час розмови затиналася, пізніше проявляла ознаки легкої дисграфії. У 7 років вона перенесла так звану мозкову лихоманку (менінгіт), а в 13 — впала у тяжку депресію після смерті улюбленої сестри.

Сучасники захоплювалися її неймовірною красою, вона позувала кільком художникам і досить рано почала привертати увагу чоловіків. Першим коханням 16-річної Аделі став брат покійного чоловіка Леопольдини Огюст Вакері, який мешкав у їхній родині. Але його настільки приголомшувала холодність дівчини, що він почав більше

проявляти знаки уваги її матері. Трохи пізніше донька Гюго мала романтичні стосунки з набагато старшим скульптором Жаном-Батистом Клезінгером.

Із моменту приходу до влади Наполеона III над родиною Гюго нависла небезпека: 1851 р. сини письменника Шарль і Франсуа-Віктор потрапили до в'язниці за свої опозиційні статті, арешту остерігався й сам Віктор. Вірна коханка переховувала його, а потім дістала фальшивий паспорт і виїхала разом із ним до Бельгії. Пізніше він писав: «Якщо я не був схоплений, а потім розстріляний, цим я зобов'язаний Жульетті Друе, ризикуючи власним життям і свободою, захищала мене від переслідувань і врятувала мене». Після звільнення синів Гюго перебрався на Норманські острови — спочатку вони мешкали на Джерсі (найбільший із Нормандських островів, розміщений на захід від Нормандії), а згодом оселилися на Гернсі (володіння британської корони в Англійському каналі біля берегів Нормандії). Туди він і покликав дружину з молодшою донькою.

Життя у вигнанні негативно позначилось на здоров'ї Аделі. Мовчазна і пригнічена, «прісна і неглибока», вона важко зносила самотність, жила у світі власних мрій, присвячуючи цілі дні грі на фортепіано. Їй уже виповнилося 22, до неї сваталися місцеві залицяльники, та дівчина всім відмовляла. «Вони м'які, неповноцінні, — писала вона у щоденнику, — бо для мене чоловік не є чоловіком, доки в нього не буде генія, мужньої краси і свого роду заліза». Але насправді її серце полонив зовсім інший тип.

На Джерсі проходив службу англійський лейтенант Альберт Пінсон. Улітку 1854 р. він був частим гостем у маєтку Гюго «Марін-Террас», долучившись у такий спосіб до популярних у їхній родині сеансів спиритизму. Як відомо, Віктор завжди був схильним до містицизму, біографи пишуть, що з юності він мав видіння, у його ранніх творах наявна фантастика жахів. Він викликав духи померлих родичів, письменників, політичних діячів і записував те, що нібито вистукував йому стіл. Насправді ці записи були відображенням власних думок митця, своєрідною психографією, автоматичним письмом, продиктованим підсвідомістю.

Адель із трепетом викликала дух Леопольдини, яка, за родинними переказами, вказала їй на Пінсона, промовивши: «Сестро, кохай його!». Дівчина була переконана, що лейтенант полюбив її з першого погляду. «Ти англієць, який любить французьку, ти рояліст, що кохає республіканку, блондин, який виявляє прихильність до

Рисунки письменника

брюнетки, чоловік минулого, що відчуває симпатію до жінки майбутнього, представник матеріального світу, який любить жінку з ідеального світу», — занотувала вона у своєму щоденнику.

Однак уже восени Альберт разом із полком змушений був повернутися до Англії. Захоплення ж сім'ї спиритизмом тривало ще кілька років, доки один з учасників не з'явився якось на сеанс із зарядженим пістолетом і його довелося відправити до психіатричної лікарні.

Стан Аделі неминуче погіршувався: вона мала видіння, нібито чула голос сестри, відмовлялася від їжі. Незабаром у неї діагностували тяжку невралгію, що викликало серйозне занепокоєння рідних. Мадам Гюго всіляко намагалася переконати чоловіка, що доньці необхідне товариство, зміна оточення, властиві її віковій розваги, і наполягала на поїзді до Європи.

«Монастирський спосіб життя, який ми ведемо, призвів до того, що Адель замкнулася в собі, — наголошувала мати. — Її думки, часом хибні, позбавлені впливу зовнішніх обставин, стають безглуздими». Але Віктор, «м'який тиран», просто вважав дівчину дивакуватою егоїсткою і відмовився оплачувати подорож.

Лише 1858 р. мадам Гюго продала видавцеві свою книгу мемуарів і на одержані гроші вивезла доньку до Парижа, а наступного року — до Англії. У Лондоні вона почала виходити у світ і знову зустріла лейтенанта Пінсона. Наприкінці 1861 р. Адель листом повідомила з Європи батькові про заручини, і хоча він був не в захваті від її вибору, але все ж запросив потенційного зятя на Різдво.

Точно невідомо, що сталося під час цієї родинної зустрічі, але після повернення до Англії, Альберт уже вважав себе вільним. Оразу по його від'їзді брати застали Адель за збиранням речей, але змогли утримати її на Гернсі.

Горе мрійникові, що дає волю прагненню заволодіти собою

1863 р. Адель, якій уже виповнилося 33, зробила запис до щоденника: «Було б чудово, якби молода жінка, настільки поневолена, що не може навіть вийти і купити паперу, пішла б до моря і відплила зі Старого Світу у Новий, щоб опинитися разом зі своїм коханим. Так я і вчиню».

Її мати саме тоді перебувала у Франції, і вона нібито поїхала до неї, прихопивши із собою всі коштовності. Хоча насправді Адель вирушила до Англії на пошуки

Альберта Пінсона, але не застала його там — лейтенанта на той час уже перевели до Канади.

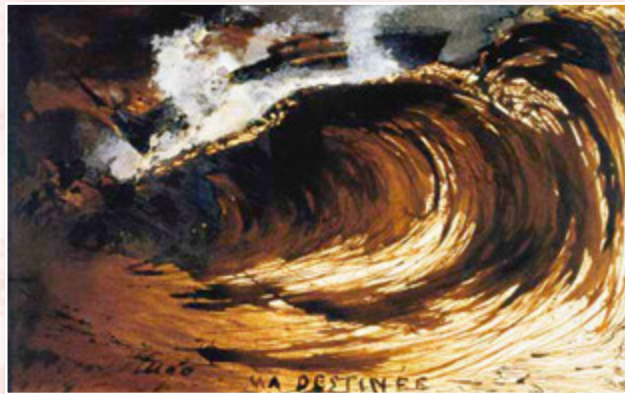
Невдовзі Франсуа-Віктор отримав листа з Нью-Йорка: його сестра повідомляла, що побралася зі своїм коханим і тепер вони вирушають на місце його служби до Галіфаксу. Така новина вразила всіх членів родини: чому не можна було взяти шлюб удома, адже вони змирилися з її вибором? До того ж, намагаючись надати вчинкові доньки благопристойного вигляду, Віктор Гюго у жовтні 1863 р. розмістив у газетах оголошення про весілля — і яким же було його здивування, коли згодом сімейство Пінсона опублікувало спростування цього шлюбу.

Під іменем міс Люлі Адель прибула до Галіфаксу (Нова Шотландія), де розшукала Альберта, вже зарученого з Агнесою Джонсон. Охоплена незбагненною пристрастю, вона не мала наміру відступати, хоча для цього довелося зізнатися рідним у брехні про весілля і просити у них грошей. Подальші факти про життя жінки відомі лише з листів подружжя Сондерс, у яких вона винаймала кімнату впродовж п'яти років.

За словами господині, що регулярно писала Франсуа-Вікторові, їхня дивна квартирантка жила усамітнено, майже ні з ким не спілкувалася, фактично нічого не їла, зовсім не дбала про власну зовнішність, відмовлялася купатися, не дозволяла запалювати камін і прибирати в кімнаті. Вона часто кричала вночі, а вдень ходила безупинно по кімнаті та виходила надвір лише для пошуків Пінсона, закривши обличчя густою вуаллю або переодягнувшись у чоловіче вбрання, вона чекала на нього біля казарми і переслідувала до самого дому.

Лише кілька разів Альберт розмовляв із нею, намагаючись переконати повернутися додому, потім почав її уникати, демонстративно прогулювався зі своєю нареченою. Він писав Вікторові, запевняючи, що «жодним чином не порушував принципів честі, ніколи не вселяв нездійсненних надій мадемуазель Гюго, зроду не просив її руки». Натомість Адель же переконувала, що він її «збабив, збездивив і кинув», і називала себе мадам Пінсон. Забувши про дівочу гідність, вона у своїй одержимості впадала в крайнощі: то пропонувала лейтенанту сплатити всі його картярські борги (батько прислав їй щомісячно по 150 франків, які вона майже не витратила), то зверталася до адвоката, щоб притягнути його до юридичної відповідальності, і навіть вдалася до послуг гіпнотизера, аби ввести Пінсона у транс і так одружити на собі. Єдине, чого вона досягла — це зруйнувати його заручини.

Художні картини митця

«Аделе, мрія прекрасна, вона окрилює, дає сили жити і творити, але горе мрійникові, що дозволяє мрії заповнити себе безроздільно, він приречений на злу долю! Повернись, ми любимо, ми чекаємо на тебе», — писав їй батько. Проте донька вважала себе цілком щасливою, адже збулися її мрії: вона поряд із коханим. Тричі вона обіцяла приїхати, але не дотримала слова. «Хай лишень повернеться, — останнє я беру на себе. Вона все забуде, вона одужає, — занотував Гюго у щоденнику. — Я увінчаю нею свою старість. Прославлю її вигнання, відшкодную їй усе. А потім, коли вона зцілиться і повеселішає, ми видамо її заміж за гідну людину».

Сліди Аделі загубилися 1868 р., коли Пінсона знову перевели і вона вирушила за ним на Барбадос (Центральна Америка). Рідні не знали її адреси і не могли надсилати гроші. Як пише Андре Моруа, «в очах своєї родини вона перетворилася на страшний, далекий привид, таємниця якого нагадувала їм про інші сімейні трагедії». Альберт 1869 р. повернувся до Англії, а за рік одружився з Катериною Роксбург. Про Аделю не було жодних відомостей довгих чотири роки, аж поки з Гюго не зв'язалася острів'янка, колишня рабиня Селіна Баа. Вона повідомила, що прихистила доньку письменника і за відповідну плату привезе її додому. За цей час Аделю дійшло до крайньої межі зuboжіння й остаточно збожеволіла. Вона блукала вулицями вночі, бо вдень місцеві хлопчачки кидали в неї каміння.

Опинившись удома після 9-річних мандрів, жінка вже не пізнала рідних, лякала їх своєю холодністю і байдужістю, а згодом її помістили до лікарні Сен-Манде (Франція). Віктор Гюго писав: «Моя бідолашна Аделю, бідолашна моя донька, більш мертва, ніж мерці! Як би я хотів, щоб подібні муки не лишали у серці сліду. Вчора я навідав бідолашку. Боже мій, який жах!» Лікарі радили відвідувати її якомога рідше.

Біографи Гюго так і не дійшли спільної думки щодо її діагнозу. Найпоширенішою є версія, що в Аделі, як і в її дядька Ежена, була шизофренія. Частина дослідників убагає в її одержимій поведінці ознаки синдрому Клерамбо, або ж еротоманії. Інші вказують лише на незначний психосоматичний розлад або взагалі заперечують будь-яку хворобу, стверджуючи, що Віктору було вигідніше визнати божевілля доньки, ніж прийняти бунт проти свого беззаперечного авторитету.

До речі, у популярній психології щодо визначення всеохопної та тривалої любовної одержимості закріпився термін «синдром Аделі», названий на її честь.

Мистецтво бути дідом

У вигнанні Віктор Гюго прожив майже два десятиліття і не поспішав повертатися до Франції, коли це стало можливим, — острів Гернсі назавжди лишився його улюбленим місцем мешкання. Митець вступив у старість бадьорим кроком, сповнений жаги до життя і творчих планів. Так, руйнуючи всі закони людської природи, із віком він ставав ще пліднішим як письменник, ще діяльнішим як політик, ще пристраснішим як чоловік. Мешкаючи на островах, Віктор багато гуляв узбережжям, бігав, стрибав зі скелі у воду, засмагав — тому мав міцне здоров'я. Писав він завжди зранку, опісля обливався крижаною водою на даху і розтирався. На схилі віку Гюго відкрив у собі хист до живопису — відомо понад 3 тис. його оригінальних малюнків, виконаних найрізноманітнішими матеріалами (від вугілля і гуаші до кави і зубної пасти).

Вірна Жульєтта, хоч і жила поряд, довго не мала права на побачення, тому задовольнялася листами і спогляданням коханого з вікна. Через роки митець усе ж змилюстився, почав обідати у неї із синами і зрештою оселився з нею в одному домі — але на різних поверхах. Леоні приїжджати він суворо заборонив. Проте коло жінок у Гюго з віком лише ширилося. Таємні щоденники, загадкові записи в конторських книгах, розшифровані Анрі Гільменом, проливають світло на захоплення письменника. На островах він часто сплачував «додаткові послуги» численним кухаркам і покоївкам, «допомагав» біженкам (достеменно відомо про його стосунки з 18-річною Марі Мерсьє). Коли він жив у Європі, до цього переліку додавалися молоді актриси, співачки, куртизанки і просто повії. Віктор навіть відбив коханку у свого сина Шарля і потрапив у скандал зі служницею Бланш, чоловік якої вдався до шантажу. Це все викликало бурхливі сцени ревності із боку Джульєтти, яка шукала (і знаходила) у речах письменника любовні листи і навіть найняла детектива для розслідування його походеньок. Через ці сварки Гюго часто перебував у нервовому, подразненому стані. 1878 р. у нього стався легкий крововилив у мозок, але це не завадило йому вже за кілька днів вирушити на побачення. Незадовго до смерті, 82-річний Віктор записав до щоденника вісім побачень. «Довге чесне життя, — підсумовував він. — Відданість; добрі справи з жінками, для жінок, через жінок; на колінах перед жінкою — чарівливою істотою, яка робить Землю бажаною для чоловіків».

Проте біографи зауважують, що не завжди це були стосунки сексуального характеру. «Судячи із численних

записів Гюго і відсутності венеричних хвороб, він обмежувався дотиками і поглядами, — пише дослідник Грем Робб. — Діяльність Гюго вирізняється серед занять його сучасників більш кількісно, ніж по суті. Це свідчить про його постійний голод до візуальної стимуляції, про його пристрасну втіху небезпечними таємницями, а можливо, у ньому прокинувся інстинкт колекціонера і знайшла своє вираження схильність до укладання списків. Він часто залежав від психофізіологічного впливу закоханості та задовольняв її малим, але регулярним дозуванням».

У 66 років Віктор нарешті став дідом: син Шарль, хоч і пізно одружився, але все ж подарував йому двох онуків — Жоржа (1868–1925) і Жанну (1869–1941). Письменник обожнював дітлахів, присвятив їм збірку «Мистецтво бути дідом», брав активну участь у їхньому вихованні. Другий син Гюго, Франсуа-Віктор, лишився самотнім: його наречена Емілі де Патрон померла напередодні весілля, 1865 р.

Митець був відомий своєю благодійністю: підтримував вигнанців, щотижня влаштовував обіди для малозабезпечених дітей і заповідав їм 40 тис. франків — хоча в очах рідних він лишався скнарою. Однак смерті йшли одна за одною: 1868 р. не стало дружини письменника Аделі; 1871 р. від раптового крововиливу у мозок помер його син Шарль; 1873 р. від туберкульозу — Франсуа-Віктор.

Жульєтта довго страждала від раку шлунка, відсвяткувавши 1883 р. півстолітній ювілей стосунків із Гюго, вона відійшла у вічність. Віктор помер 22 травня 1885 р. після тяжкої пневмонії. Його поховали з величезними почестями і невдовзі канонізували.

Після смерті батька Адель прожила ще три десятиліття, провівши сумарно у психіатричних клініках 43 роки. Із Сен-Манде її перевели до лікарні у замку Сюрен (передмістя Парижа), де їй належав цілий флігель. Вона вела щоденник зашифрованою мовою, напихала сумку рваним папером, любила збирати каміння в кишені. Інколи жінка стукала по стінах, розмовляла з якимись голосами і ховала їжу під подушку — роки голодування на Барбадосі не минули безслідно. Адель відвідувала із супровідницею зоопарк і магазини, займалася садівництвом і багато грала на фортепіано, стверджуючи, що власноруч написала всі відомі твори. Остання донька Гюго померла у 85 років. До кінця днів вона продовжувала писати листи Альберту Пінсону, переконуючи його у своєму коханні.

Представники родини Гюго не могли задовольнитися тісними рамками шлюбу — їхня патологічна пристрасність не давала спокою, не знала жодних меж, вона гнала їх за недосяжним, втягувала у скандальні історії й інколи зупинялася лише в глухому куті божевільні.

ЩО ПОДИВИТИСЯ

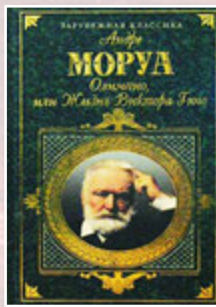

«Віктор Гюго,
ворог держави» (2018)
(у гол. ролі — Яннік Шуара)

Чотирисерійний міні-серіал оповідає історію бурхливого особистого життя письменника та його політичної діяльності протягом 1848–1851 рр.

46-річний Віктор, одружений із коханою жінкою, батько чотирьох дітей, має також коханку в особі актриси Жульєтти Друе. Проте це не заважає йому розпочати роман із молодою Леоні Д'Оне. Цей любовний трикутник розвивається на тлі буремних революційних подій, у яких Гюго теж бере участь, і врешті змушений буде емігрувати.

ЩО ПОЧИТАТИ

Андре Моруа
«Олімпіо, або Життя
Віктора Гюго»

Романізована біографія Гюго є результатом глибокого дослідження низки обставин його життя й узагальнення розрізаних документів, зокрема раніше не публікованих листів і записників.

Автор свідомо уникав зосередження на творчості письменника, поставивши собі за мету розкрити насамперед його особистість. Значну увагу в книзі приділено найближчим до Віктора людям — батькам, братам, дітям, коханкам, друзям, що дає змогу відтворити цілісну картину життя талановитого митця.

«Історія Аделі Г.» (1975)
(у гол. ролі — Ізабель Аджані)

Фільм французького режисера Франсуа Трюффо «Історія Аделі Г.», знятий за книгою Франсес В. Гіє «Щоденник Адель Гюго». Позбавлена передісторії, картина розпочинається з того, що 1863 р. донька відомого письменника прибуває інкогніто до Канади, де служить її

коханий Альберт Пінсон.

Дівчина роками переслідує його, зазнає приниження і зрештою повністю втрачає контроль над власними емоціями. Потрапивши на острів Барбадос, Адель стає місцевою божевільною, але завдяки клопотанням острів'ян усе ж повертається додому.

Грем Робб
«Життя Гюго»

Авторові вдалося не лише вичерпно розкрити події з біографії письменника, а й подати його життєпис у вигляді захопливого роману. «Книга, — пише Г. Робб, — спроба дослідити Віктора Гюго у всій його цілісності посередництвом того, чому він приділяв найбільше лю-

бови та майстерності: його життя». Нестандартний підхід, нове прочитання творів митця, невідомі публікації, віднайдені листи, цікаві факти, розгадані таємниці — це справді свіжий погляд на класика французької літератури.

Підготувала **Олена Тищенко**